

Derleyenler
CENK ÖZBAY - AYŞECAN TERZİOĞLU
Türkiye'de Cinsiyet Kültürleri

İletişim Yayınları 2771 • Araştırma-İnceleme Dizisi 455

ISBN-13: 978-975-05-2682-4

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Aşlı Gönen

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Evrem Türköz

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
CENK ÖZBAY - AYŞECAN TERZİOĞLU

Türkiye'de Cinsiyet Kültürleri

Dicle Koğacıoğlu Kitabı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Katmanda Bir Çentik

CENK ÖZBAY 9

GİRİŞ

Dicle'nin Çalışmalarıyla Bu Kitaptaki Yazılar Arasında Akademik Köprüler Kurmak

AYŞECAN TERZİOĞLU 15

Dicle'den Geride Kalanlar

FERHUNDE ÖZBAY 23

BİRİNCİ KISIM

Kentler ve Mekânlar

1 Bir Güvenlikli Site Hikâyesi: Gündelik Hayatın Dönüşümüne Otoetnografik Yaklaşım

LEYLA BEKTAŞ ATA 31

2 Kentin Çeperlerinde Barışa Tutunmak: Kürt Kadınlarının Dilinden Köy Boşaltmaları

MELİKE GÜL DEMİR 65

- 3 **Odaları Açmak: Kadınların
Kendi Mekânını Oluşturması**
PINAR KARABABA KAYALIGIL 83
- 4 **Canavarlaştırılan Kent Sokakları:
Kadının Kent Deneyimi Üzerine
Bir Değerlendirme**
DERYA ACUNER 109
- 5 **Dört Duvarın Arasında Gül(ebil)mek:
Cop Dansına, Lasonil'e,
"Tam Mahkemelik" Morluklara Dair**
MERAL AKBAŞ 127

İKİNCİ KISIM

Diller ve Öznellikler

- 6 **Hikâyeler Anlatırken Özne(l)likler Kurmak:
Anne, Yurt, Jilet**
NIHAN BOZOK 151
- 7 **Etek Ucuna Takılı Tarih:
"Dersim'in Ermeni Kadınlarının
Bellek Aktarımları"**
MEHTAP TOSUN 173
- 8 **Cinsiyetlendirilen Sözlü Gelenek Türleri:
Dersim Deneyiminde Sözlü Şiir
ve Ağlama Pratikleri**
AYLIN DEMİR 191
- 9 **"Kurtarılmış Bir Kürt Gibi Hani":
Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki
Kürt Kadınlarının Eğitimi
Yeniden Düşünmek**
PINAR ENSARI 221

10	“Bir”in ve “Dil”in Hegemonyasından Kurtulmak: Yaşam Yazımında Çokseslilik	
	ÖZLEM EZER	245

ÜÇÜNCÜ KISIM

Erkeklik ve Cinsellikler

11	Kamusal Alanda Saklambaç: İstanbul’da Eşcinsel ve Biseksüel Erkeklerin Mekânsal Sosyalleşmesi	
	OZAN SOYBAKIŞ	267
12	Sevginin Ölüm Dünyası: Aile, Arkadaşlık ve Trans Kadın Cenazeleri	
	ASLI ZENGİN	281
13	Queer Bağ, Ailesel Zaman Kavramlarının Tezahürü ve Hatırlattıkları	
	DILARA ÇALIŞKAN	299
14	Doğu Karadeniz’de “Çekme” Anlatıları: Bir Ritüel Olarak Kız Kaçırma	
	FETHİYE BEŞİR	313

SONSÖZ

Çatlaklardan Sızan Rengârenk Işık: Dicle Koğacıoğlu

	AYŞE GÜL ALTINAY	331
--	------------------------	-----

	KAYNAKÇA	335
--	----------------	-----

	KATKIDA BULUNANLAR	349
--	--------------------------	-----

Katmanda Bir Çentik

CENK ÖZBAY

Bu kitapta, 2009 yılında aramızdan ayrılan sosyolog Dicle Kocacıoğlu'nun değerli anısını yaşatmak ve açtığı yolu bir biçimde devam ettirmeyi teşvik etmek için Sabancı Üniversitesi tarafından düzenlenen makale yarışmasına katılıp belirli dereceler almış çalışmaların bazılarını bir araya getirdik. Bu, elbette zaten yapılması imkânsız olan bir “en iyiler” seçkisi değil; on yılda çok sayıda güzel, etkili ve önemli eser sunuldu ve jüriler tarafından da ödüllendirildi. Ayşecan Terzioğlu ile birlikte, bizden önce böyle bir kitabın hazırlıklarına başlamış olan Sibel Irzık, Ayşe Öncü ve Ayşe Gül Altınay'dan bu görevi devraldığımızda, onların da bizim de kafamızdaki, anlamlı bir bütün oluşturabilecek, birbirleriyle ve Dicle'nin işaret ettiği alanlar ve boşluklarla bir diyalog başlatabilecek yazıları seçerek bir kitap oluşturmaktı. Dolayısıyla burada yer alamayan bütün diğer yazılar da buradakiler kadar değerli ve başarılıydı.

Diğer yarışan ve/veya ödüllendirilen yazarlar gibi, bu kitapta kendilerine yer verilenler de aradan geçen yıllarda hayatın farklı alanlarında ilerlediler. Kimisi akademide kalmayı seçti ve “hoca” oldu. İçlerinde beraber çalıştığımız, yazı yazdığımız ve arkadaşlık ettiklerimiz de var. Dolayısıyla bu, hemzemin bir kitap; içinde hiyerarşi yok, Dicle'nin önem verdiği kimi konulara

değinen ve hepimizin içerici, kapsayıcı, eşitlikçi, adil, ayrımcılık karşıtı bir sosyal bilim yaratma tutkumuzu paylaşan yazılardan oluşan bir seçki. Eminim gelecekte, başka arkadaşlarımız da devamını getirecek.

* * *

Dicle Koğacıoğlu, 2000'lerin başında, sanırım doktora tezini tamamlama aşamasındayken, mezunu da olduğu Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yarı zamanlı-misafir öğretim görevlisi olarak ders verirdi. Ben de o sırada orada lisans öğrencisiydim. Dicle benim hocam olmadı ama denk gelse, ben onun bir akranının dersini değil onunkini seçsem, olabilirdi de. Ancak herhalde yine bir tesadüf eseri aynı bölümde verdiği resmî bir konuşmada bulunmuş ve kendisine o zaman hayran olmuşum. O günden bugünlere aslında hukuk sosyolojisinin tutkulu bir takipçisi olmayan ben, o toy halimle bile Dicle'nin konusuna derin hâkimiyetini, kuramsal sorularımı mahkeme salonlarında tanıklık ettiği deneyimlerle harmanlayarak bizlere aktarımındaki ustalığını ve elbette hocalığının kumaşının kalitesini idrak edebilmişim. Bölümün, her biri çok büyük isim sahibi öğretim üyeleri de çok etkilenmiş, besbelli ki çok memnundular. Bunu da dün gibi hatırlıyorum. Dicle'nin ne kadar dolu konuştuğuna, ne kadar yaratıcı, donanımlı ve etkileyici olduğuna dair, bir diğer (toplu) şahitlik... Aksini söylemek zaten mümkün değil.

Dicle, Boğaziçi'nde değil, o sırada yeni kurulmuş olan Sabancı Üniversitesi'ndeki Kültürel Çalışmalar programında öğretim üyesi olmayı seçti. Ben doktora çalışmalarımı tamamlamak üzereyken ve İstanbul'da ders vermeye de başlamışken, Ferhunde Özbay'ın önerisi ile kendisine bir e-mail yollamışım ve onun dahil olduğu akademik programda erkeklikler üzerine bir ders açma ihtimalimi konuşmuştuk. Oldukça müspet yaklaşmıştı fakat maalesef bu ihtimal gerçekleşmeden aramızdan ayrıldı. Ancak yıllar sonra bu önsöz yazmak için oturduğumda, hem Boğaziçi'nde (Kimlik ve Kültür) hem de Sabancı'da (Cinsellikler ve Toplumsallıklar) özellikle onun (da) verdiği bazı dersleri vermeyi seçtiğimi fark ettim. Belli ki ben çok

farkında olmasam da, ondan etkilenmem ve hayranlığım alttan alta hep devam edegelmiş.

Bunda şüphesiz ikimizin de hocası ve yakını olmuş Ferhunde Özbay ve Nükhet Sirman'dan Dicle'yi yıllarca farklı şekillerde ve ortamlarda dinlemiş olmamın büyük etkisi var. Hatta Sirman'ın bir seminer dersinde okuduğumuz bir Pierre Bourdieu kitabının fotokopisinde, sayfaların yanına alınmış olan notları kendisinin yazmadığını, kitap Dicle'nin olduğu için notların da ona ait olduğunu, bunları okursak onun perspektifini de görmüş olabileceğimizi söylediğinde ne kadar eğlendiğimizi hatırlıyorum. Bir kitap, Dicle'nin notları, Sirman'ın yorumları, sınıftaki tartışmalar ve benim kıt kanaat yaptığım çıkarsamalar bir araya geliyordu. Üst üste binen bu yorumlar ve okumalar, sosyal bilimler eğitiminin hikâyelerle, kişiliklerle, bakışlarla, göreceli anlamlar ve konumlanmış bilgilerle nasıl örülegeldiğini de sembolize ediyordu sanki. O zaman adımı bilmediğim bir parşömen (*palimpsest*) gibi... Umarım ki bu kitap da bu kolektif parşömenimizde yeni bir katman, yeni izler ya da çentikler bırakacaktır; devamında yine üzerine yazılması koşuluyla...

Elbette Dicle ile Ferhunde Hoca'nın hukuku başkaydı. Onun kendisi de dahil hepimizi gözyaşları içinde bırakan ve ikisine de sevgimizi daha da derinleştiren samimi konuşmasının metni zaten bu kitapta da yer alıyor. İkisinin herkesi, hepimizi imrendiren dostluğuna ve entelektüel yakınlığına dair keşke daha çok belge, yazışma, yazı veya sunum metni kalsaydı elimizde. Bize anlatılan ve/veya hatırladığımız hatıralar, anekdotlar ve hikâyeler baki tabii... Ama yetmiyor işte...

* * *

Bu kitaptaki yazıları topladığımız ve aslında kesin sınırlar ile birbirlerinden ayrı olmayan üç bölüm, bir bakıma cinsiyet çalışmaları dediğimiz ve içine (en azından) feminist-kadın çalışmalarını, erkeklik çalışmalarını, LGBT ya da queer çalışmalarını ve diğerleri kadar net disiplin-ötesi kimlikler kazanmasalar da aile, cinsellikler ya da beden konusuna temas eden soru ve araştırmaları içeren karmaşık ve dinamik sosyal bilim alanı

nın Türkiye’de öne çıkan ve özellikle genç araştırmacılardan ilgi gören temalarını da oluşturuyor: Bunlar, yine kabaca çizgilerle, cinsiyet ve cinselliği mekân ve kent ekseninde düşünenler; dil-anlatı-hikâye-bellek-temsîl doğrultusunda araştıranlar ve bu kompozit yapının erkeklik-cinsellik boyutlarına vurgu yapanlar. Gerek ödüle başvurularında, gerek kazananlarda, gerekse de –benim gözlemleyebildiğim kadarıyla– üniversitelerin yüksek lisans ve doktora başvurularında da bu eğilimler öne çıkıyor. Buna özellikle son dönemde göç ve iltica, trans bedenler ve topluluklar, çalışma koşulları ve işsizlik-prekarizasyon, eğitim politikaları ve iletişim teknolojilerindeki değişimin cinsiyet ilişkileri ve cinsel toplumsallık biçimleri üzerindeki etkilerini de ekleyebiliriz. Herhalde önümüzdeki on yıldaki yazılarda bu eğilimler belirginleşecektir.

Bununla birlikte, hakkında sıklıkla konuşulmasına ve atıfta bulunulmasına rağmen, Türkiye’deki cinsiyet çalışmaları literatüründe küreselleşme-neoliberalizm ve kesişimsellik (*intersectionality*) kavramlarının ve bu kavramların işaret ettiği önemli paradigma değişimlerinin yeterince ifade bulduğunu, kuramsal derinliğiyle araştırma sorularına ve yöntemlerine sızdığını ve etraflıca irdelendiğini söylemek henüz mümkün değil. Bu kitaptaki yazılar arasında bu kavramlarla eleştirel ve diyalojik bir ilişki kurmayı denemiş olanlar da mevcut, buralarda biraz yolunu kaybetmiş gibi duranlar da... Böylesi bir farklılık, bu yazıların kariyerinin erken yıllarındaki araştırmacılarca ve geçtiğimiz on yıllık zaman yelpazesi içinde yazıldığını düşündüğümüzde, olağan görülebilir. Hem de daha önce altını çizdiğim gibi, farklı katmanların üst üste bindiği bir anlayışta, hangi zaman diliminde hangi kavramlarla ne gibi sorulara yanıtlar aradığımızı belgelemenin, belki hâlâ emeklediği de söylenebilecek Türkiye’de cinsiyet çalışmaları alanı içinde çok önemli olduğunu düşünüyorum.¹

---

1 Bunu daha iyi yapabilmeye (en azından başlamak) için bakılabilecek bazı kaynaklar önerebilirim: Abadan Unat (1979); Tekeli (1990); Bertay (1998); Bora ve Günal (2002); Sancar (2011); Özbay, Terzioğlu ve Yasin (2011); Dedeoğlu ve Elveren (2012); Bora (2015).

Sonuç olarak, bu kitaptaki çoğu yazının (ya da çağrıştırdıklarının) sorularına çok boyutlu ve sürekli değişen dengelerle şekillenen, küreselleşmiş bir dünyada ve onun öyle ya da böyle bir parçası olmuş bir yerde; neoliberal ekonomi, devlet ve toplum prensiplerini oldukça kendine özgü şekillerde benimsemiş (ya da sentezlemiş) ve sürekli de esneten bir toplumda; tekil bir vurgu ya da kişisel özellik ile kurulan, basit kimliklerle anlaşılamayacak kadar karmaşık iktidar dinamikleri, öznelilik kapasiteleri ve direniş mekanizmaları ile örülü bir bağlamda yanıt aramaya çalıştığımı memnuniyetle söyleyebilirim. Tahmin ve umut ediyorum ki, genel anlamda Türkiye’de sosyal bilim ve özel olarak da cinsiyet çalışmaları (ve onu oluşturan alt alanlar), bu kitaptaki yazıların işaret ettiği ve elbette Dicle Koğacıoğlu’nun da hukuk, sosyoloji, cinsiyet, aile, gelenek gibi konulardaki çalışmalarıyla gerçekleştirdiği gibi, başka bir dünyaya ait, eskimiş ve ezberlenmiş düşünce kalıplarından ve araştırma yaklaşımlarından uzaklaşarak, bugüne dair yeni sorular sormanın, yeni öznelerle yaklaşmanın, yeni araştırma biçimleri geliştirmenin ve yeni kavramsal çerçeveler çizmenin yolundan gidecekler. Başka hiçbir şey değilse, Dicle’den muhtelif ve çelişkili hakikatler içeren hikâyeleri, yeni şekillerde anlatmanın zamanının geldiği yolunda bir ilham almamız mümkün.

Büyük anlatıların parçalandığı ve onların yerine bazı yenilerin kurgulandığı, insanların tek boyuta indirgenmiş bir kimliğe sıkıştırılmadığı, aksine kimliklerin ve özneliliklerin geçirgenleştiği ve çoğullaştığı, mekânların farklı yorum ve kullanımlarla devinim içinde şekillendiği, hikâyelerin çoksesli ve çokzamanlı bir hale büründüğü, dümdüz sanılan çizgilerin büküldüğü, iktidar araçlarının ve dillerinin sürekli çetrefilleştiği bir yer ve zamanda, böyle bir sosyal bilime ihtiyacımız da herhalde her zamankinden daha fazla. Dicle’nin de dediği gibi, dünyada çok acı var; burası insanlara ve insan olmayan canlılara her türlü eziyetin yapıldığı, ıstırapın verildiği ve her biçimiyle şiddetin uygulandığı bir yer. Muhtelif toplumsal kurumlar da hep bu acıların ve maduniyetlerin devamlılığını garanti altına almayı vazife edinmiş gibiler – Dicle’nin örneğinde hukuk yapısı,

yasal aktörler, “gelenek” haline gelmiş söylemler ve mahkeme salonlarındaki diyaloglar ve sessizlikler gibi... Eğer herkeste ve her yerde mevcut olan kırılganlıkları bir nebze azaltıp, toplumsal adalete, eşitliğe ve şiddetsizliğe yönelmeyi sağlamayı arzuluyorsak, bence bu tarz “dönüştürücü” karşılaşmalara odaklanan bir sosyal bilim anlayışına çok ihtiyacımız var.

Dicle'nin Çalışmalarıyla Bu Kitaptaki Yazılar Arasında Akademik Köprüler Kurmak*

AYŞECAN TERZİOĞLU

Dicle Koğacıoğlu'nun sorgulayıcı ve yenilikçi düşünce tarzını ve eserlerinin Türkiye'deki sosyal bilimlere katkısını anlatmaya çalışırken bunu onun güçlendirici dostluğundan ve dayanışmacı ruhundan ayırarak yapmak bana çok zor geliyor. Dicle'yi 1990'da ikimiz de Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde okumaya başlayınca tanıdım. Daha ilk yıllarda bile derslerde yaptığı yorumları dinlerken özgüveninden ve tutarlılığından etkilendiğimi hatırlıyorum. Okuldan Bebek'e inen ağaçlık yolda, ilkbahar tatillerinde gittiğimiz Bodrum'da, doktora eğitimi için gittiğimiz New York'ta ve İstanbul'a döndüğümüzde yaptığımız uzun sohbetlerde hayatı her zaman sosyal bilimlerle, büyük eleştirilerimizi ve müzmin şikâyetlerimizi ise hep kahkahalarla harmanladık.

Şimdi bu anılar ve düşüncelerle, 2010 yılından beri Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mü-kemmeliyet Merkezi (SUGender) tarafından verilen Dicle Koğacıoğlu Makale Ödülü'nü kazanmış eserlerin arasından seçerek derlediğimiz bu kitabı hazırlarken, onu tanımanın, arkadaşlığı ve meslektaşlığı olmanın ne kadar büyük bir şans ve gurur kay-

(*) Bu kitabın son halini alması için tüm detaylar üzerinde titizlikle çalışan Aslı Aygüneş ve Begüm Acar'a çok teşekkür ederiz.

nağı olduğunu fark ediyorum. Belki bu nedenle Dicle'nin akademik ve düşünsel mirasının gelecek kuşaklara da nasıl aktarıldığını göstermeyi amaçlıyor ve bunu aynı zamanda kişisel bir mesele gibi de görüyorum.

Dicle'nin eserleri sadece hukuk sosyolojisi ve cinsiyet çalışmaları gibi belirli alt dalları değil, toplumsal bir olguyu farklı yönleriyle incelemesiyle ve egemen bakış açılarının ötesine geçerek, onlara yeni açılımlar getirmesiyle bütün sosyal bilimciler için önemli örnekler oluşturur. Dicle birçok çalışmasında eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların kurumsal ve gündelik hayat deneyimlerine ve anlatılarına nasıl yansıdığını ve bu yollarla nasıl pekiştirilerek çoğaldığını göstermesi açısından kendi meslektaşlarına ve öğrencilerine örnek oldu. Onun kişisel ve politik olanı akademik olandan ayırmaması, tam tersine aktivizmi akademiye besleyen güçlü bir damar olarak görmesi Türkiye'deki sosyal bilim çalışmalarına da yeni alanlar açan, zenginleştirici bir yön verdi. O bize yalnızca akademide değil sokakta, mahkeme salonunda, evde ve her yerde cesaretle dayanışmayı ve haksızlıklara karşı çıkmayı öğretti.

Ödül kazanan tüm makaleler arasından, bu kitap içine alınacak eserleri seçerken de bizim için en önemli kriter bu yazıların da Dicle'nin interdisipliner, çok yönlü, yenilikçi, eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısından izler taşıması oldu. Özgün araştırmalara dayanan, büyük bir emekle yazılmış birçok makale içinden bu kitaba en uygunlarını seçmek bizim için oldukça zorlu bir süreç ve deneyimdi. Bu kitapta Türkiye'deki farklı toplumsal ve politik eşitsizlikler ve ayrımcılıkların zamanla nasıl yapısal hale gelerek kurumların işleyişine ve gündelik hayatın farklı boyutlarına yansıdığı, sorgulandığı ve direniş alanları açtığı gibi, Dicle'nin akademik ve kişisel anlamda dert edindiği ve üzerine çalıştığı konuları kapsayan makalelere öncelik verdik. Bununla beraber, Dicle'ninki gibi, kalıp düşüncelerden ve ezbercilikten uzak, toplumsal dinamiklere dışarıdan bakarken, aynı zamanda bu dinamiklerin ortasına araştırmacı/yazarın kendisi de dahil olmak üzere, farklı kurumları ve aktörleri yerleştiren çoklu ve çoğulcu bir bakış açısına sahip yazıları seçmeye özen

gösterdik. Yazarların çoğu, bu kitap hazırlanırken son yıllarda devam ettirdikleri araştırmalarını da yazılarına katarak çeşitli güncellemeler yaptılar.

Bu yazılar, Dicle'nin akademik ilgileri ve çalışmalarının izlerini taşımalarının yanı sıra, okuyuculara şehir sosyolojisi, hukuk sosyolojisi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları gibi dünyada ve Türkiye'de son yıllarda öne çıkan sosyal bilim alanlarında Türkiyeli genç araştırmacıların ortaya koyduğu iyi örnekleri sunuyor. Bununla birlikte, seçilen yazılar sosyo-ekonomik konum, etnik kimlik ya da cinsel yönelim nedeniyle dışlanmış, kırılgan gruplarda aile kavramının, mekân ve zaman anlayışının yeniden kurgulanması, dilin kimlikler ve öznelliklerle yakın ilişkisi ve devletin politik ve toplumsal mekanizmalarının sorgulanmasını da irdeliyorlar.

Dicle de çalışmalarında gelenek, modernleşme, toplumsal dönüşüm, iktidar, vatandaşlık ve kültür gibi artık kalıplaşmış kavramları tarihsel bağlamlarına oturtup sorgulayarak, bu kavramların politik ve toplumsal eşitsizlikler, ayrımcılıklar ve şiddet gibi sorunların açıklanmasında sebep olarak gösterilmesini de açık bir dille eleştirir. Bugün hâlâ üniversitelerde birçok derste okutulan ve birçok teze ve çalışmaya kaynak olmuş "Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması: Namus Cinayetleri Örneği" başlıklı yazısında Dicle (Koğacıoğlu 2007), özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunda gelenek ve modernleşme gibi kavramları kullanarak yapılan genelgeçer açıklamaların toplumdaki tahakküm ilişkilerinin üzerini örttüğünü vurgulayarak, bu ilişkilerin farklı açıklamalara yer verebilecek araştırma olanaklarını da engellediğini belirtir: "Öyle görünüyor ki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelenek üzerinde söylemleştirilerek kültüre indirgenmesi tekrar tekrar farklı boyutlardaki iktidar ilişkilerinin doğallaştırılmasında kullanılan bir figür. O yüzden feministler olarak gelenek üzerinden kurulan her söylemde ataerkil ve sömürgeci iktidar ilişkilerini aramayı, uluslarüstü, ulusal ve yerel düzlemlerde gelenek ve kültür kategorileri üzerinden ne gibi tahakküm ilişkilerinin doğallaştırdığını araştırmayı öneriyorum." Bu sözlerin özellikle bugünlerde

ufuk açıcı olduğunu ve buradan hareketle tartışmamız gerektiğini düşünüyorum. Sorunları onun gibi irdeleyerek ve üzerlerine giderek, Dicle'nin entelektüel mirasını ve ruhunu yaşatacağımıza inanıyorum.

Araştırma yapmak, Dicle için görüşmeler ve gözlemler yapma yöntemlerini kullanarak bilgi edinmenin çok ötesinde bir anlam taşıyordu. Doktora çalışmasının saha araştırmaları kapsamında Ümraniye ilçesi sakinlerinin davalarını izlerken, yaptığı gözlem ve görüşmeleri biz arkadaşlarına heyecanla anlatan Dicle, bu sırada sadece hegemonik politik ve toplumsal söylemleri eleştirmekle kalmıyor, Batı'da ortaya çıkan ve gelişen sosyal bilim teorilerinin ve kavramlarının da Türkiye gibi farklı coğrafyalarda yapılan saha çalışmalarından ortaya çıkacak yeni teoriler ve kavramlarla harmanlanmasıyla oluşacak daha çoğulcu ve çok sesli bir sosyal bilimler anlayışının hayalini kuruyordu. Dicle için, araştırmalardan elde edilen bilgilerin teorik bir çerçeve içinde sunulması, sadece dünya ve Türkiye akademisinde sosyal bilimler alanında önemli katkılarda bulunmasının çok ötesinde, aynı zamanda kişisel olarak da dert edindiği eşitsizliklerin, ayrımcılığın ve şiddetin ve bunların varlığı karşısında yapılan genelgeçer açıklamaların sorgulanması ve bu sorunların kaynaklarını ararken yapısal ve kurumsal olarak daha derinlerine inilmesi anlamına geliyordu. Dicle ancak bu şekilde bu sorunların ve onların insanların hayatında yol açtığı acıların ortadan kaldırılmasında somut adımlar atılacağına inanıyordu.

Dicle'nin analizlerinde en çok dikkati çeken özelliklerden biri de onun ele aldığı konularda, nüanslara karşı duyarlı bakış açısıyla geliştirdiği, kişilerin gösterdiği farklı tepkileri yorumlamadaki başarısıdır. Örneğin, Dicle doktora tezi sonrasında üzerine çalıştığı hukukçu otobiyografilerini incelerken, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası kurulan askerî hükümetin temel kurumlarından olan sıkıyönetim askerî mahkemeleri anlatırlarında öne çıkan çeşitli keyfi hukuki usullere ve uygulamalara örnekler vererek, bu keyfiyet yüzünden adli alanın adillığının "yara aldığını" vurguluyor ve hukukçuların bu soruna yönelik farklı tutumlarını okuyucuya gösteriyordu (Koğacıoğlu 2012).

Dicle'nin yasallığı yeniden anlamlandırma ve üretme olarak anlattığı bu tutumlar, onun ifadeleriyle, duygusal tonlu bir isyandan doğrudan bir direnmeye, seyirci kalmaktan eninde sonunda bu olağanüstü hal döneminin sona ererek “adaletin haklı çıkacağı” bir dönemin başlayacağına dair taşınan umuda uzanan önemli farklılıklar gösteriyordu. Dicle bu farklılıkları yalnızca irdelemekle kalmıyor, söz konusu hukukçuların toplumsallık, millet, aile ve erkeklik kurgularıyla da ilişkilendiriyordu. Bu kitabın derleyicileri olarak biz de, ödül kazanan makalelerin arasından, Dicle'nin nüanslı analizlerinin mirasçısı olabilecek, Türkiye'deki toplumsal ve kültürel çeşitliliği yansıtan ve genelleyci veya “tek tip”leştirici açıklamalardan kaçınan yazıları bu kitap için seçmeye özen gösterdik.

Konu ve bakış açılarının yanı sıra, kendi aramızda kısaca “Dicle'nin Kitabı” diye sözünü ettiğimiz bu kitaba makaleleri seçerken, Dicle'nin akademik hayatı boyunca sergilediği bu entelektüel ve kişisel duruşa yakın yazarlara öncelik verdik. Böylelikle Dicle'nin çalışmalarıyla Dicle'nin kitabının yazarları arasında akademik ve kişisel köprüler kurmanın yanı sıra, genç sosyal bilimcilerin de, tıpkı Dicle gibi, politik ve toplumsal meseleleri kişisel olarak da dert edinen, araştırma konularının kaynaklarını bu dertlerinden yola çıkarak derleyen akademisyenler olduğunu göstermeye çalıştık. Böylelikle, cinsiyet çalışmalarında, kent çalışmalarında, hukuk sosyolojisinde ve anlatı analizlerinde Dicle'nin yeni akademisyenlere devrettiği akademik mirastan kesitler sunmayı da amaçladık.

Kitabın içeriği

Birinci Kısım kent, mekân ve cinsiyet ilişkileri üzerine odaklanan araştırmalardan oluşuyor. Kitabın ilk yazısında, Leyla Bektaş Ata, tek başına bir kadın olarak AKP döneminde bir “proje ilçe” olarak inşa edilse de çoğumuzun sadece adını duyduğumuz ve nerede nasıl yaşamlara ev sahipliği yaptığını bilmediğimiz Başakşehir'e genç ve bekâr bir kadın olarak taşınmanın ve orada, bir güvenli sitede yaşamının ve vakit öldürme-

nin ne anlama gelebileceğini, “otoetnografik” bir yöntem kullanılarak irdeliyor. Ardından Melike Gül Demir, zorunlu göç sebebiyle köylerini bırakıp batıdaki metropol bölgelere taşınmak zorunda bırakılmış Kürt kadınlarının neler yaşadıklarına ve bu yaşamları hikâyelendirme girişimlerine, bu süreçte öne çıkan nostaljik ve siyasi temalara odaklanıyor. Pınar Karababa Kayaligil, yazısında Sivas’ta bir kadın merkezinde yaptığı gözlemlerden yola çıkarak kent mekânı-kamusal alan ile ev mekânı-mahrem dünya sınırları arasında, çoğul aktörlerin ve siyasi motivasyonların da etkili olduğu toplumsal müzakereye değiniyor. Derya Acuner’in kaleme aldığı bölüm, kent kamusalığı ve fiziksel mekân olarak sokağa önemli feminist perspektiflerle şekillenen yorumlar getiriyor ve temel tartışmaları yeniden araştırma gündemine dahil ediyor. Meral Akbaş ise Kayaligil ve Acuner’in ev-sokak ikiliğinde aktardıkları mekânsal sıkışmaya, tam anlamıyla bir kapatılmanın yaşandığı cezaevinde, hem de darbe sonrasının her zamankinden de kötü koşullarında yaşananlara ses vererek, aksi halde tahayyül etmemizin kolay olmadığı bir bakış açısı sunuyor.

Kitabın İkinci Kısımındaki araştırmalar dillerin, kimliklerin, hikâyelerin, tarihlerin ve öznelliklerin cinsiyet perspektifinden yeniden anlatılmasına ve yorumlanmasına odaklanan yazıları bir araya getiriyor. Yetiştirme yurdunda kalmış genç kadınlarla yaptığı görüşmelerde onların hayat hikâyelerine odaklanan Nihan Bozok, bu kadınların maruz kaldıkları dışlanma ve damgalanmalar karşısındaki mücadelelerini incelerken, aynı zamanda onların şiddet ve acı gibi aktarması güç konuları anlatma stratejilerini de inceliyor. Bozok gibi bireysel ve kolektif mücadele anlatıları üzerine yazan Mehtap Tosun da 1915’te Dersim’e sığınan Ermeni kadınlarının bellek aktarımları ile bu kadınların anlatılarında oluşan kimlik algılarını da vurgulayarak tarihin ve tarih yazımının cinsiyetlendirilmesinin önemli bir örneğini sunuyor. Bir diğer tarihi cinsiyetlendirme örneği de yine Dersim’de yaptığı çalışmasını ele alan Aylin Demir’den geliyor. Demir, bu coğrafyada sözlü şiir ve ağlama geleneklerini incelerken, hangi konuların bu geleneklerde nasıl yansıtıldığını ve bu

geleneklerde farklı dinleyicilerin etkisini ele alıyor. Pınar Ensari yazısında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yetişerek, üniversite okumaya İstanbul'a gelmiş kadınlarla yaptığı görüşmeler üzerinden etnisite, sınıf, cinsiyet dinamiklerinin kesişimselliğinde onların bölgedeki ve İstanbul'daki deneyimlerini ve zorlu politik ve toplumsal koşullarda okumak için verdikleri mücadeleleri ve geliştirdikleri stratejileri anlatırken, aynı zamanda bu konuda üretilen hegemonik, oryantalist söylemleri de eleştiriyor. Özlem Ezer'in çalışması ise Urfa'da yetişerek başarılı kalkınma ve sosyal sorumluluk projeleri geliştiren bir girişimci olan Adalet Budak'ın yaşam öyküsüne odaklanırken hem içerik hem de yazma biçimi ve araştırma yöntemi olarak yaşam öyküsü yöntemini sorgulayarak yeniden üretiyor.

Kitabın Üçüncü Kısım'ının ilk yazısında Ozan Soybakış, İstanbul gibi neredeyse sonu olmayan bir kentte, milyonlarca heteroseksüel birey arasında eşcinsel ve biseksüel erkeklerin nasıl bir araya geldikleri ve hangi fiziksel ya da sanal ortamlarda sosyalleştiklerine odaklanırken, her koşulda varlığını koruyan sınıf farklılıklarının altını çiziyor. Aslı Zengin, kendi doktora araştırmasından yola çıkarak İstanbul'da trans cenazelerinin, dikkatli bakanlara ya da dinlemeye hazır olanlara Türkiye'de aile, cemiyyet, arkadaşlık ve devlet hakkında ne gibi hikâyeler anlatabileceğini gösteriyor. Dilara Çalışkan, yazısında Türkiye'de trans olmanın toplumsal ve politik güçlükleri, trans hareketinin mücadelesi ve bu çerçevede kurulan queer anne-kızlık ilişkisi üzerinde dururken, çalışmasında tanımladığı bu anne-kızlık ilişkisinin toplumsal ve kültürel dinamiklerini de inceliyor. Fethiye Beşir yazısında babaannesinin kendi "çekilme" (kaçırılma) hikâyesinden yola çıkıyor. Yazar, kadınların seslerine ve deneyimlerine alan açan alternatif bir tarih yazıcılığı öneren sözlü tarih yöntemini kullanarak, 65 yaş üstü Karadenizli kadınların çekilme deneyimlerini, bu deneyimlerin öncesi ve sonrasına da odaklanarak aktarıyor ve bu deneyimlerin hangi açılardan bir ritüel olarak tanımlanabileceğini tartışıyor.